

„Visszára-fordított
sorsom ellen tíz ujsa hadjáratot
lindított.

Újjai alatt
élek, a nehéz világ övele simogat.
(Dicséret)

Vagy:

„... magányomba botlott szerető.
Te akartad, hogy a zárt világ
s én ne maradjunk végül egyedül,
idegem szögesdrótja közt virág,
fényes lánggal kormozott szemű.”
(Elfordítod arcodat)

Ez a szeretet tágul például a *Csendes ódá*-ban a társakat, s már-már a társadalmat is bennfoglaló együtterzéssé. Erre a fundamentumra természetesen épülhetnek rá az egyetemes emberi mondanivalót hordozó versek, mint a *Sereg*, *Az én gondom*, a *Sikoltó jeget kívánok*, vagy a legegyszerűbben monumentális *Rapszódia*. Perspektívát adó, világos és lelkes költői állásfoglalás fakad fel ezekből a versekből azért, „hogy a munka ne a test megtöretése | hanem a lélek játéka legyen”, hogy „kezdődjék szívünkhez | szabott történelem.”

Ámde hogyan? Mert a cél bármilyen szép megjelölése is utópiává fakulhat, ha beláthatatlan a hozzá vezető út. Beláthatatlan? Hiszen nem kell vátesznek lenni ahhoz, hogy kimondjuk a háttorzongató ítéleteket, „hogy miközben megbomlik az anyag, mint az értelem az örültben, s leng gyilkos galóca-alakban, | lenn a viola virít, | s az óvodákban nevelik az ember fiait” — csak jól oda kell figyelni napjaink történelmére! Mégis beláthatatlan? Nem! Mert nincs okunk csüggedni, ha tudjuk, hogy „ebben a szoba-konyhás országban | a világhoz szabtuk ábrándjainkat.” Sőt büszkének is lehetnénk, ha nem kellene „az emberek szíve előtt | hétköznapiok alá rejtett álmokért sorbaállni...” De, értel-

mes, munkás életünket mérő józan lelkesedéssel s a nehézségekkel szembe szegezett gátlástartalannal hittel nem hamis a perspektíva, nem megfoghatatlan a cél. És ez a legtöbb, amit tehetünk mindennapi kötelességünkön túl: „... *igényem lett a gazdagság, | mértékem maradt a szegénység*” — adja meg hozzá az optimista türelem receptjét a költő. S ha olykor mint egyén a nehéz emlékek vasrácsa között az elesettségig süllyed a reménytelenségbe, ebbe az eszmevilágba ágyazva az is az értő és törődő társaknak tárulkozó bizalom megnyilatkozásaként hat, s csak teljesebbé teszi e költői magatartás hitelét. (*Valamit még*)

A kötet stílusáról, nyelvéről szólva azt kell mondani, gazdag, kifejezőeszközökben bővelkedő, újszerű képletekkel meglepő. Részleteiben mindenképp alkalmas ez a nyelv a költő mélyről jött gondolatainak közvetítésére. Ilyen kifejezésekre gondolunk, mint „élcikkel csipkés szavaitok — együttlépő pillanatot — belül a magány küszöbharapó tehetetlensége” vagy „a fák zöld csillagszórói” stb. Helyenként azonban Bihari Sándor pazarlóvá lesz, rosszul gazdálkodik erőnyeivel. Ilyen túldekorált vers pl. a *Jégvirág és gyöngyvirág*. Másutt a túlságosan áttett képekkel való zsúfoltság, a távoli asszociációk szinte felismerhetően szimbolikussá avatják versét (*Augusztusi vers*). Ez es hasonló okozzák, hogy a *Beszéd a némaságról* csaknem konvencionálisnak hat, s nem éri el benne saját normáit. S bár néhány költemény, mint *Az én gondom*, vagy a kötet címadó versének esetében a széteső szerkesztés nyomai is kimutathatók, a kötet legtöbb darabjáról elmondható, hogy műves gondóval szerkesztett, ünneplő nyelvbe szabott öltözete költőhöz méltó gondolatoknak. (*Magvető Könyvkiadó 1965.*)

LOVRITY ENDRE

A DUNA-KONFÖDERÁCIÓ ESZMEI ÖRÖKSÉGE*

MÉREI GYULA KÖNYVÉRŐL

Nemzedékem Németh Lászlótól tanulta meg a tejttestvériség fogalmát, s a népi írók szótárából ismerte meg a Duna-konföderáció eszméjét. Az a „kiáltvány”, melynek első pontjában — a háború utolsó napjaiban — József Attila nevét követeltük az egyetem homlokza-

tára, a hetedik pontban éppen ehhez, „a kóssuthi Duna-konföderáció megvalósításához” kívánt orosz és szerb tanszéket egyetemünkre. Balázs Béla lett aztán útmutatónk: az ő közismert rokonszenve a jugoszlávokhoz, szellemi tájékozódása a szomszéd népek irá-

* P. L. nagyobb érdeklődésre számot tartó ismertetését a Szegedi Egyetem 1966. jan. 10-i számából vettük át. (A Szerk.)

nyába, erjesztője lett a fölszabadult országok kulturális közeledésének.

S nemrég, Horváth Zoltán könyvéből, Márkus István tanulmányából kellett megtudnom, hogy a dunai népek együttműködésének eszméje nem egészen jogosan kötődik Kossuth nevéhez. Sőt, Mérei Gyulának a Kossuth Kiadónál most megjelent kitűnő könyve (*Föderációs tervek Délkelet-Európában és a Habsburg-monarchia, 1840—1918*) az együttműködési törekvések történetének elemzése során arra is rámutat, hogy Kossuth, a nemesi nemzeti aspirációk szóvivője, mennyire merev és hajthatatlan volt, noha Teleki László sürgette őt 1849 márciusában: ne legyen szűkmarkú a nemzetiségi követelésekkel szemben. Forradalmunk, szabadságharcunk bukásának egyik oka éppen ez lett: a „döntőn a kard!” jelszava a szerbekkel szemben, a megkésett szegedi egyezség Bálcscuval...

A reformkor nagy alakja, Wesselényi Miklós volt az első, aki 1843-ban a monarchia népeinek föderációjában, „állam-dalmi szövetségében” látta a magyarság és a nemzetiségek történelmileg kialakult ellentétének megoldását. A szerb Garasanin, a lengyel Adam Jerzy Czartoryski rokon terve egy hibában leledzett Wesselényivel: mindegyik a maga nemzetének vezetésével képzelte a szövetezést.

Az 1848-as európai földrengés égetően időszerűvé tette a korábbi óhajok valóra váltását. Czartoryskiék ihlették Telekit és Bálcscut is. A román forradalmár politikus már 1848 májusában Magyarországot, Erdélyt Havasalföld és Moldva államszövetségének tervét dédelgette. Bonnyolultan dialektikus folyamat rontotta le ezt a történelmi fejlődés irányába mutató tendenciát: egyfelől a magyar forradalmi vezetők említett szűkkeblűsége, másfelől a nemzetiségi politikuskok császárhú magartatása taszító kölcsönhatással mélyítették a már-már áthidalhatónak látszó szakadékok. A nemzetiségi törekvések utóbb a reakciót szolgálták: „Nemzeti követeléseik teljesítése érdekében a Habsburg ellenforradalommal szövetkeztek.” Hiába volt már Czartoryski lakásán cseh—lengyel—magyar találkozók (1849. május 19.), s hiába írta a vak Wesselényi utolsó cikkében: „Föderatív dunai köztársaságot akarok... Keleten a dákok-románokkal, délen a délszlávokkal, nyugaton Németország egyesült tartományaival további államszövetségbe szövetkeznék. Magyarország a központi államot alkotná, és Budapest Közép-Európa fővárosa lehetne.”

A szabadságharc bukása után az emigráció kezdi levonni a tanulságokat. Ismét Teleki a legmesszebb látó, s mellé áll Klapka is, bizonyítva, hogy nemcsak kitűnő katona, de forradalmi demokrata politikus is. Bálcscuval, a „Dunai Szövetséges Államok” tervének (1850) makacs kikovácsolójával tárgyalnak, s közben Kossuthot igyekeznek meggyőzni a területi integritás és a magyar felsőség föladásának szükségességéről. Kossuth kiutahiai tervében (1851) még mindig nem hajlik. A nemzetközi események, Teleki és főként Klapka (1855) azonban új fölismerésre készítetik, s születik meg a Kossuth nevéhez fűződő, valójában Klapka és az olasz Canini által készített, Kossuth gondolataival kiegészített okmány, a Dunai Szövetség terve (1862).

Ez elismeri a nemzetek önrendelkezési jogát, nem ragaszkodik a magyar szupremáciához (a szövetségi tanács székhelye főlválta Pest, Bukarest, Zágráb, Belgrád), sőt enged a területi sértetlenség elvéből is, amennyiben Erdély és Vajdaság autonómiáját elfogadja.

A kiegyezéstől az első világháború kitöréséig nem is született demokratikus szándék a Duna menti népek államszövetségére. Most fölülről, a Habsburg-monarchia válságának megoldási kísérletül kezdeményeztek látszatra hasonló terveket. Közülük csak ideális kivétel a balkáni szocialisták belgrádi kongresszusának (1909) kísérlete, Tucovicnak, a szerb szociáldemokrata párt titkárának előterjesztése a határok lebontásáról. A proletáriatus vezetése alatti balkáni föratív köztársaságról. A Balkán háború (1912) éppen ellentétesen hatott, s általában, az élesedő nemzeti igények nem a burzsoá föderációt, hanem inkább a különválást ösztökélték. A föderációs elgondolásokat éppenséggel a monarchia fönntartásának hívei terjesztették, elsősorban Ferenc Ferdinánd (1895) és hívei, a „nagyosztrák” tervek kifundálói. A trónörökös erőszakos, abszolutista törekvései a monarchia létét próbálták meghosszabbítani. Hasztalanul, mert 1918-ban széthullása történelmi szükségszerűség volt.

Ma Nyugaton eszményítik a monarchiát, a „népek börtönét”: a „nemzetek fölötti állam” típusát látják benne, s történészek hada serénykedik — nemcsak Ausztriában, hanem az amerikai Texas egyetemén is — „rehabilitálásán”. Mérei Gyula több tanulmányában szállt már szembe e történelemhamisító nézetekkel, s mostani könyvében is, valahányszor egy-egy föderatív terv történeti

helyét, szerepét, értékét rokonszenves elfogulatlansággal elemzi, cáfol és érvel ellenükben. Kíméletlenül, mégsem mazochista módon, bírálja a magyar ábrándokat, de árnyalt értékelést kíván még szocialista történészekről is. Megvédí pl. Kossuth tervét Fran Zwitter Jaroslav Šidak és Vaso Bogdanov könyvének (Belgrád, 1960) sommás fitymálásától. Talán csak Ottó Bauerrel szemben méltánytalan kissé, helyeslésnek véelve szavaiból azt, ami pusztán kényszerű ténymegállapítás. Jászi Oszkárnak, a Keleti Svájc apostolának megítélésében is közelebb éreztük az igazsághoz Mérei 1947-es könyvének elemzését; most mintha szigorúbb lenne hozzá, felejtene, hogy Jászi — a monarchiát, sőt a német hegemoniát változhatatlan adottságnak tekintve — milyen viszonyok

közepette, milyen közegben, milyen nézetekhez képest mert hangot adni elképzelésének.

Nálunk több mint egy évtizedig tabu volt a Duna-konföderáció emlegetése, mert a dogmatikus előítélet oktanul szovjetellenes élt látott benne. Most, amikor a szocialista országok együttműködése mind összebb fűzi a kelet-európai népeket, s gazdasági és kulturális tekintetben is egyre többet valósít meg eleink meg nem értett, korán jött terveiből, nagyon időszzerű örökségünk fölmérése. „A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés...” Mérei Gyulának megnyugtatóan széles körű szakirodalmi tájékozottságáról tanúszkodó könyvét mielőbb le kellene fordítani az érdekelt nemzetek nyelvére. (Akadémia Könyvkiadó 1965.)

PÉTER LÁSZLÓ

IDÉZŐJELBEN VAGY ANÉLKÜL?!...

VITÁNYI IVÁN: A „KÖNNYŰ MŰFAJ”

Vitányi Iván új könyvének címe: *A „könnyű műfaj”*. Az idézőjel elhagyásával ezen *úgynevezett könnyű műfajt* érthetünk — s ez rögtön előljáróban arról árulkodik, hogy a szerző vitatkozni kíván a különböző fölényes, a kérdést ironikus legyintéssel kezelő nézetekkel. Ez a tény önmagában is különös figyelemre érdemesíti a kötetet.

Könyve első felében néhány általános esztétikai probléma összefoglalását adja Vitányi. Figyelme középpontjában az egységes ősközösségi művészet kettős differenciálódási folyamata — az *osztály-kultúrák* és a *művészetfajok* fokozatos kialakulása és egymástól való mind határozottabb távolodásuk áll. Elemzése során a hazai szakirodalomban először használja a *művészetfajok* terminus technicus-t, amelyen *közösségi művészetet* és *önálló alkotóművészetet* ért; előbbi az ismeretelméleti *köznap*i, utóbbi a *tudományos visszatükrözésnek* felel meg az esztétikában. Jelenti tehát a közösségi eredetű és felhasználású, bizonyos határok között szabadon variálható művészetet, ahol „a művészi termék még nem különül el az őt létrehozó tevékenységtől”; illetve a változathatatlan formájú konkrét alkotóhoz kötöttet, ahol „elkülönül az alkotó és befogadó folyamat, a művész és a közönség”.

E két művészetfaj közötti határterületen vannak a *művészet közkeletű formái*. Nem azokkal egyenértékű társként, hanem átmeneti, mintegy közvetítő szerepben, társadalmi elterjedtségét tekintve a *közösségi*, keletkezése szempontjából pe-

dig az *önálló művészetfajhoz* állván közelebb.

Ezt a kategóriát némi bizonytalansággal kezeli a szerző: meghatározásai olykor hiányosak, példaanyaga pedig ötlet-szerű. Nem teljesen meggyőző és kielégítő szempontok alapján kerül egymás mellé az ókori komédia és a kertművészet, a lovagi torna és a dzsessz, a cirkusz és a musical.

A *közkeletű művészetek* lényeges és közös ismertetőjegyeit megtalálni persze nem könnyű feladat. Első kísérletre talán nem is sikerülhet. Hiszen minden differenciálódás egyben olyan új kategóriát is teremt, amelynek valamennyi törvényszerűsége csak jóval az eredetiek után tárulhat fel. Esetünkben tovább nehezíti a teljes tartalmi feltárást, hogy ez idő szerint e fogalomnak még a terjedelme sem egészen pontosan meghatározott, hanem átmeneti-, köztes-jellegéből adódóan bizonytalan körvonalú és folyton változó.

Valószínűleg ugyanebből a megoldatlanságból fakad, hogy a kötet második része nem teljes. A szerző maga is jelzi, hogy tanulmányában *egyelőre* csak a közkeletű művészeti formák *egy csoportjával* foglalkozik részletesen... következni fog tehát a konkrét vizsgálódás körének teljes befejezése — ami után árnyaltabban, még nagyobb igazságértékkel lehet majd megfogalmazni az ezúttal még csak felvetett *általános* esztétikai kérdések válaszait is.

A befejezetlenség mellett mindez olyan következményekkel jár, hogy az egyedileg